

Globalisering, et humanitær-politisk kompleks og *Det internasjonale gjennombruddet*

Terje Tvedt

Professor, Institutt for geografi, Universitetet i Bergen

Terje.tvedt@uib.no

I *Norsk Sosiologisk Tidsskrift* 1, 2020, hadde Oddgeir Osland en artikkel kalt «Polemikkens pris». Her søkte Osland fortjenestefullt å videreutvikle en diskusjon om hvordan internasjonaliseringen av Norge kan studeres mest mulig fruktbart. Han gjør det på bakgrunn av hva han beskriver som en «konstruktiv-kritisk» lesning av *Det internasjonale gjennombruddet*.¹ Jeg vil ikke her ta opp de punktene hvor han er enig i bokens beskrivelser og analyser. Jeg vil kun konsentrere meg om ett av nøkkelbegrepene og perspektivene i bokens forsøk på å forstå norsk samtidshistorie – *det humanitær-politiske kompleks*. Osland avviser nemlig dette begrepet som både normativt og snevert. Jeg mener imidlertid at det er et fruktbart og åpnende analytisk begrep, og som gjør det mulig å identifisere og analysere ett av de mest markante og innovative trekkene ved det moderne samfunnet på en overgripende, systematisk og samtidig empirisk måte. Årsaken til at jeg skriver denne artikkelen er Oslands fremstilling av hvordan jeg begrunner og anvender dette begrepet, for hans lese- og skrivemåte vil stenge for konstruktive sosiologiske undersøkelser av et politisk og sosialt felt som i stor grad former, og på viktige områder definerer vår samtid.

Et seminar og en oljefondsjeff

Enkelthendelser kan noen ganger kaste et skarpt lys over store samfunnsmessige endringsprosesser. Nicolai Tangens seminar i USA i 2019 ble, etter avsløringer i VG våren 2020,² en slik begivenhet. Det ble diskutert som et kikkhull inn til rikdom, privilegier og nettverksdannelse i det moderne Norge. Samfunnsvitere har i mange generasjoner diskutert og analysert hvordan rike mennesker og mennesker med makt bygger relasjoner. I et slikt perspektiv var dette seminaret betydningsfullt, men overhodet ikke overraskende.

Seminarets kulturinnslag var mer interessant, fordi det enda en gang ble antydnet at Bourdieus elitedistinksjon knyttet til en forfinet kunstnerisk smak, i mange sammenhenger er irrelevant, eller historie, i Norge. For mens det er mange oppfatninger om Sting, vil alle mene at han symboliserer populærkultur snarere enn elitekultur, eller «Granca» snarere enn det klassiske borgerskapets salonger.

1. Tvedt, Terje; 2017. *Det internasjonale gjennombruddet*. Fra «ettpartistat» til multikulturell stat, Oslo: Dreyer.

2. Se serien med artikler VG, og etter hvert de fleste andre sentrale avisene, skrev april 2020 om seminaret som ble holdt i USA i 2019.

Det virkelig oppsiktsvekkende nye ved seminaret har derimot fått mindre oppmerksomhet: «Drømmeseminaret», som Tangen selv kalte det, ble i offentligheten særlig forsvart av en av deltakerne; filosofen og etikeren Henrik Syse, og han begrunnet det med at det først og fremst var en støtte til alle de fattigste blant de fattige i verden som ikke kunne være der.

Filosof Syse skrev blant annet en e-post til Khrono der han ville oppklare formålet med sammenkomsten. Han fremhevet at de som «konferansen egentlig handlet om, var alle de som ikke var der: for eksempel de fattigste av de fattige som Nicolai (Tangen, min anm.) støtter i flere flotte prosjekter i Afrika og Asia så de kan få ordentlig utdanning, i det hele tatt de som aldri har vært på en slik konferanse eller ville skjønne det som blir sagt der, og selvsagt fremtidige generasjoner». Han avsluttet e-posten ved å hevde at «hvordan man bygger fremtid for alle dem, var og er konferansens egentlige mening».³

Teksten og sammenhengen den ble publisert i får tydelig frem en historisk ny måte å legitimere hjemlig nettverksdannelse og et luksuriøst seminar på. Syse skrev altså at en dyktig hedgefond-kapitalist som har blitt rik ikke minst ved å operere i skatteparadiser, en i egne øyne uvanlig årvåken etiker, aksjemeglere, en forskningsdirektør, ledelsen ved landets største mediebedrift, og lederen av oljefondet var flydd over i privatfly til USA – for å slutte rekkene i kampen for de fattigste blant de fattigste.

Ved å hente inn «den fattige andre» som hovedbegrunnelse for dette seminaret, ble det illustrert hvordan «den fattige andre» lever tre ganger i vår tid; først som seg selv, så som objekt for giverens gavmildhet, og til slutt, erobret som en abstrakt figur, som et tøyelig moralsk argument – denne gangen brukt for å legitimere et tre dagers seminar med et program som tydelig viste at det i virkeligheten handlet om noe helt annet. Det mest interessante med Tangen-seminaret er derfor ikke at rike mennesker brukte penger for å styrke sitt nettverk. Om dette seminaret blir stående som en betydningsfull hendelse i norsk historie, er det fordi det så tydelig bidro til å blottstille hvordan den «fattige andre» på begynnelsen av det nye årtusen var blitt den nye gullkalven. Det viste at det hadde oppstått en kult omkring «Den fattige andre» som et uuttømmelig reservoar med moralsk kapital – paradoksalt i kraft av å representere den elendighet de «dansende» insisterte på at de skulle oppheve.

Syses korte tekst utstiller en tenkemåte og en legitimeringsstrategi (som ikke sjelden har vist seg å være identisk) som avspeiler hvordan aktører innenfor det humanitær-politiske kompleks generelt har kommunisert, når de snakker om seg selv i verden. Aktørene står i fremste rekke for å «løfte verden ut av fattigdommen» og målbærer som rutine hva de hevder er interessene til «Det globale Sør», eller til «de fattigste blant de fattigste». Om man opererer i samfunnet og tror at man besitter denne typen makt – hva jeg tidligere har kalt «stedfortredermakt» – agerer man i egne øyne prinsipielt moralsk. Grensene for egen makt og fordeler kan følgelig tøyes, siden premisset, det vil si ideen om at de kjenner «den andres» interesser, i aller høyeste grad er både uklart og en fiksjon. Med et slikt uttrykt paternalistisk syn på de uvitende man hevder å representere, vil man naturlig se på seg selv som uunnværlig for «den andre» samtidig som man plasserer seg selv på en pidestall. Man kan kritiseres, men kritikken vil ikke oppfattes som relevant. Gitt at man ser på seg selv som interesseløs forkjemper for det gode, er det helt logisk at man også utviser stor toleranse overfor egne handlinger.

Når verdens nest rikeste mann nå stadig oftere kun blir benevnt som verdens største filantrop, og Bill Gates arbeider med å hjelpe de «fattigste blant de fattigste» i Afrika og Asia, sammen med Warren Buffet, Exxon, BP, og verdens største forsikringsselskaper og banker, bør dette oppfattes som meningstunge og mektige tegn i tiden. Da bør også samfunnsforsk-

3. Khrono 26.4.2020.

ningen studere disse utviklingstrekkene for å kunne forklare sentrale endringsprosesser i dagens verden. Betydningen av eksplosjonen i antall stiftelser og sammenvevingen mellom business og veldedighet ble bekreftet svært tydelig i Nicolai Tangens begrunnelse for at han måtte få beholde sine eierinteresser i AKO Capital også etter at han eventuelt var blitt ansatt som sjef for Pensjonsfond utland. Hans uttalelser til mediene den 28. mai 2020 er derfor en annen slik enkelthendelse som tydelig pekte mot nye, interessante sider ved samfunnsutviklingen.

I «NRK-debatten» den 28.5. om Tangens ansettelse spurte Fredrik Solvang ham hvorfor han ikke bare kunne kvitte seg med selskapet, og slik fjerne enhver tvil om interessekonflikt. Tangen svarte: «Fordi at noe av det jeg er mest stolt av i livet mitt er faktisk det som heter AKO Foundation, altså den veldedige stiftelsen som vi har satt opp og den støtter jo ting som utdanning for vanskeligstilte piker i India, i Afrika og andre steder. ... Den stiftelsen blir nemlig finansiert med penger fra AKO Capital. Og hvis jeg hadde kvittet meg med AKO Capital så hadde altså ikke den stiftelsen fortsatt å få penger.»⁴ Til Dagens Næringsliv samme dag betrodde Tangen seg om hva han mener er «meningen med livet»: «Vi har bygget opp et fondsselskap som produserer fortjeneste som går til veldedige formål. Det synes jeg er helt fantastisk. Det er kjempeviktig for meg. Jeg tenker på hva AKO Foundation gjør for vanskeligstilte kvinner i India og Afrika både gjennom Strømmestiftelsen og institusjoner som vi støtter. Det er jo det som gir livet mening».⁵

Poenget her er altså ikke hva som var Tangens private motiv for å si det han sa, eller å betvile at han mente det han sa, men at han sa det han sa, og at han åpenbart regnet med at det var et argument som ville overbevise det norske folk om hans gode moral. Det er også enda et eksempel på hvordan mennesker og institusjoner med alle slags intensjoner og mål knyttes sammen på ulike måter med forskjellige konsekvenser, men under det samme slagordet om å hjelpe «de fattigste». I fortettet form viser Syses og Tangens humanitær-politiske begrunnelser at skal man forstå hvordan globaliseringen pågår og hvordan det moderne samfunnet utvikler seg, er det nødvendig å forstå rollen til et stadig mektigere humanitær-politisk kompleks; dets ressurser, institusjonelle oppbygning og ikke minst; dets språk og retorikk.

Et humanitært-politisk kompleks

Noen er så vant til å tenke på forskning som politikkenes fortsettelse med andre midler, at man tror all forskning først og fremst er ment som et politisk innlegg. Det har ikke minst vært tilfellet med hvordan enkelte forskere har lest *Det internasjonale gjennombruddet*. Osland unngår i stor grad denne primitive, faglige fellen, men ikke når det gjelder min bruk av begrepet «det humanitær-politiske kompleks». Han gjengir begrepet og hvordan jeg forstår det på en måte som jeg ikke kjenner meg igjen i, og som rett og slett er feil. Han overser at begrepet er utviklet basert på flere tiår med nitidig empirisk gransking av fremveksten av hva alle er enige om er nye politikkfelter. Jeg har kartlagt alt fra økonomiske transaksjoner over en femtiårs-periode, formaliserte relasjoner mellom institusjoner, institusjonelle endringer, elitenettverk og elitesirkulasjon, aktørenes iscenesettelse og selvreferens og publisert en lang rekke bøker og artikler om temaet lenge før *Det internasjonale gjennombruddet*.

4. NRK Debatten, 28.5.2020. Strid om ansettelsesavtalen med Nicolai Tangen, <https://tv.nrk.no/serie/debatten/202005/NNFA51052820/avspiller>.

5. Dagens Næringsliv, 28.5.2020.

det kom ut.⁶ Osland hopper ganske enkelt over dette, og indikerer i stedet at jeg har kommet frem til begrepet om det «humanitær-politiske komplekset» etter nærlesing av stortingsmeldinger og NOU-er! Dessuten hevder han at begrepet er myntet som betegnelse på en elite: «Denne nye eliten gjev han (altså jeg) nemninga 'det humanitær-politiske komplekset'». Osland omdefinerer slik et begrep som er ment å fange inn et svært omfattende sosialt system med stor politisk, moralsk og ideologisk makt og som samtidig består av mange motstridende interesser, til en betegnelse på en enhetlig elite i Norge.

Å studere og kartlegge det humanitær-politiske kompleksets virkemåte dreier seg om å forstå fremveksten av et mektig, komplekst og globalt system som har formet og påvirker hvordan det tenkes om fattigdom, økonomi, politikk og utvikling over hele verden, og i Norge, men som samtidig på spesifikke måter har unnsloppet kritiske blikk fra forskning og media. Begrepet kan fange inn nye systemiske og systematiske trekk ved samfunnsinstitusjonelle arkitektur, forholdet mellom sivilsamfunnet og staten, mellom det private og det offentlige (eller *private-public partnership* som det lenge har blitt kalt i bistandssjargongen og i FN-systemet), mellom forskningen og staten, samt forholdet mellom mediene og politikken ledelse. Det retter i tillegg blikket mot hvordan det språkliggjør verden, inkludert Norges relasjon til omverdenen og «den andre», på helt spesifikke måter og med et bestemt historisk-ideologisk feste.⁷

Jeg har ikke i denne artikkelen plass til å gå inn på noen beskrivelse av hele dette kompleksets historie (se note 6 for arbeider som har dokumentert dette i detalj). Her vil jeg bare slå fast noen få fakta for å få frem dets vekst og relevans for å forstå det moderne samfunnet: I Norge i 1963 fantes syv små organisasjoner som fikk et par millioner fra staten til å drive praktisk utviklingsarbeid. I 2020 deltar store deler av det store norske organisasjonslandskapet, de viktigste mediebedriftene og forskningsmiljøene i dette systemet. Bare de såkalt «fem store» humanitære organisasjonene i Norge får nå fem milliarder kroner hvert år i overføringer fra staten til å drive bistand og etter hvert også milliardbeløp for å drive med integrering og flyktningmottak.⁸ Mellom 2005 og 2020 mottok de anslagsvis 60 milliarder kroner.⁹ I 1962 var det kun åtte personer som arbeidet med utviklingshjelp i Norge. I 2020 består det norske systemet alene av tusenvis av heltidsansatte, og flere store organisasjoner har en stab på hundrevis av mennesker, hvorav nesten ingen selv driver med bistand, men med «informasjon», politisk påvirkning og innsamling og videreformidling av penger. Flyktninghjelpen som fortsatt driver operasjonelt, opplyser at de alene har over 14 000 ansatte.

Et bemerkelsesverdig trekk ved utviklingen av dette politikfeltet i Norge er at det gradvis kom til å omfatte hele organisasjonslandskapet, fra de som kjemper for advoka-

-
6. Fra 1992 ledet jeg Norges til da største undersøkelse av norsk bistand. 27 forskere fra seks land deltok, og temaet var de frivillige organisasjoner som kanal for norsk bistand. Vi publiserte 10 rapporter med empiriske data se f.eks. <https://tvedt.w.uib.no/files/2019/10/evaluationrep.39.pdf>. Noen år senere ga jeg ut *Angels of Mercy or Development Diplomats. NGOs % Foreign Aid* (1998). I 2003 skrev jeg Makt- og demokratiutredningens første og eneste studie om fremveksten av dette feltet i boken *Utenrikspolitikk, utviklingshjelp og makt. Den norske modellen*. Jeg skrev kapitlene om dette feltet i *Det norske samfunn*, både i 6. og 7. utgave (2005 og 2016). I tillegg har jeg skrevet ca. 15 artikler om temaet i internasjonale og nasjonale tidsskrifter. Se en oversikt over publiserte arbeider med lenker, <https://tvedt.w.uib.no/>.
  7. Se Tvedt, *Det norske samfunn*, 2016, s. 216, for hvordan jeg direkte knytter begrepet til Eisenhowers begrep om det militær-industrielle kompleks. Den historiske bakgrunnen er derimot helt annerledes, og må knyttes til etableringen av det internasjonale bistandssystemet i den perioden av historien da Vesten og dens forståelse av utviklingens naturlighet dominerte.
  8. De er Kirkens Nødhjelp, Redd Barna, Norges Røde Kors, Folkehjelpen og Flyktninghjelpen.
  9. Tallene er usikre, men disse opplysningene kan leses ut av NORADs database. De får imidlertid en god del mer støtte fra den norske staten, men den er vanskelig å kartlegge fordi den kanaliseres via FN-organisasjoner som igjen gir norske NGOer støtte.

tenes, journalistenes og til kunstnerens interesser. Alle ble involvert i statens bistandspolitikk. Også landets forskningsmiljøer ble trukket svært tett til Utenriksdepartementet (UD) og NORAD. Ikke minst betydningsfullt: Alle landets universiteter og høyskoler startet etter avtaler med UD i 1991, bistandsarbeid under departementets ledelse og kontroll. I tiårene som fulgte drev tusenvis av universitetsansatte med bistand til utdanningssektoren i tråd med statens målsettinger.¹⁰ Mediene og journalistene ble tett knyttet til komplekset. Hundrevis av journalister ble støttet av UD for at de skulle lage reportasjer om politikere «på tur».¹¹ Norad finansierte i årevis den eneste utdanningen i u-landsjournalistikk som fantes i Norge. NRK definerte i flere tiår seg selv de facto og juridisk som bistandsaktør gjennom sin egen TV-innsamlingsaksjon. De påtok seg hva som var et forvaltningsansvar for til sammen rundt 7 milliarder kroner til bistand.¹² Over en periode på over 50 år har dette bidratt til en situasjon der det nesten ikke drives kritisk uavhengig journalistikk om Norges rolle globalt.

I stadig større grad ble også næringslivet trukket med både direkte og indirekte, og selv Innovasjon Norge fikk penger fra UD. Investeringsfondet for utviklingsland (Norfund) ble opprettet av Stortinget i 1997 og ble fullt finansiert og eid av den norske regjeringen gjennom UD, og har nå mer enn 20 milliarder i investeringskapital.¹³ Etter hvert ble det stadig mer vanlig at de frivillige, humanitære organisasjonene fikk næringslivsledere som sjef. Kirkens Nødhjelp fikk, som flere av de andre store humanitære organisasjonene, som Plan, Flyktningshjelpen og Norsk Folkehjelp, styremedlemmer fra de mektigste delene av næringslivet. Styreleder for Kirkens Nødhjelp ble for eksempel en tidligere direktør i Norges fremste selskap som solgte krigsmateriell.¹⁴ De fleste store bedriftene, fra Statoil til Norwegian, inngikk i perioden én eller flere samarbeidsavtaler med humanitære organisasjoner. Feltets nasjonale rolle og unike etiske posisjon understrekes av at Riksrevisjonen, Stortingets eget kontrollorgan av forvaltningen, selv kunne bli bistandsaktør underordnet det UD som det var deres oppgave å kontrollere – og at dette åpenbare bruddet med konstitusjonell sedvane skjedde uten debatt.

Det ble etter hvert utviklet et stadig tettere samarbeid mellom organisasjoner som var aktive innenfor bistand og asyl- og integreringspolitikken. Noen av de organisasjonene som var størst innenfor bistands og nødhjelp internasjonalt, ble blant de aller viktigste nasjonale opinionsdannerne i asyl- og integreringspolitikken. Det var for eksempel de ni største organisasjonene innen bistand og integrering i Norge som i 2015 gikk sammen om en kampanje for at Norge skulle hente 10 000 flyktninger fra Syria til Norge utover FN-kvoten.

10. Så tette var forholdene mellom forskning og politikk, at ikke bare ble det første doktorgradsprogrammet innenfor feltet styrt av departementet, men det var også mulig for forskningsinstitutter å drive hemmelig, illegal virksomhet på UD's vegne, betalt av UD, mens de selv drev «nøytral» forskning om det de selv var involvert i. Og NUPI, hvis oppgave det hadde, var å drive forskning på norsk utenrikspolitikk og FN, kunne for eksempel ansette som forskningsdirektør akkurat den personen i Norge som var mest kjent for sin aktivisme, og som også hadde vært ansvarlig for nettopp den politikken de skulle forske på (se Tvedt, Terje 2016. Norske tenkemåter).

11. Fra 2006 til 2008 brukte for eksempel utviklingsministeren nesten 800 000 kroner på reisestøtte til 46 journalister som reiste sammen med ham (fra NRK, Morgenbladet, NTB og Dagsavisen).

12. Ingen journalist har etter snart 50 år ettergått en eneste NRK-innsamling for å sjekke hva pengene ble brukt til, og om målene ble nådd. Dette er ikke blitt kritisert av andre journalister, og det ble tvert imot forsvart av Pressens Faglige Utvalg så sent som i 2009 med den begrunnelsen at også pressen burde kunne gjøre noe samfunnsnyttig. (Tvedt, 2017).

13. Per 31.12.2019 var Norfunds kommitterte portefølje NOK 24,9 milliarder. Se Norfund, 2019 Norwegian Investment Fund for Developing Countries, Årsrapport. I 1998, det første året Norfund var i drift, investerte de for under 20 millioner kroner (Norfund Annual Report 1998).

14. Dag J. Opedal er styreleder/styremedlem og rådgiver for ulike selskaper. Mens han satt i KNs styre i 2015, var han samtidig medlem av styrene i Telenor, Bertel O. Steen Holding, Vizrt, Nammo, Odin Forvaltning, Cosmetics Group og Executive Advisor for FSN Capital. Han var konsernsjef i Orkla i perioden 2005–2010 og har hatt ledende stillinger i NorgesGruppen, Ferd Capital og i Kavli-fondet.

Omtrent halvparten av organisasjonene som ble gitt rett til å nominere personer til Utlendingsnemnda, kom fra organisasjoner som drev bistand med støtte fra UD. De største klassiske humanitære organisasjonene, som hadde milliardbudsjetter, som Norsk Folkehjelp, Røde Kors, Redd Barna, Kirkens Nødhjelp og Flyktninghjelpen, arbeidet i økende grad både med bistand, fredspolitikk og flyktninger i Norge, så å si alt finansiert av staten. Norsk Folkehjelp har for eksempel drevet 27 mottak siden år 2000 med hundrevis av ansatte på lønn via staten.¹⁵ Hero var blitt den største private aktøren innen flyktningmottak, men hadde inngått hva partene kalte et «strategisk samarbeid» med Flyktninghjelpen. Innenfor dette komplekset fant det sted en merkbar likedanningsprosess mellom organisasjonene, og mellom aktører i de ulike institusjonene – i litteraturen gjerne kalt «institusjonell isomorfi».¹⁶

Det internasjonale gjennombruddet

Det humanitær-politiske kompleks i Norge er et subsystem av et internasjonalt humanitær-politisk kompleks, som av ulike grunner og på forskjellige måter vokste frem basert på den internasjonale orden med et internasjonalt bistandssystem som ble etablert særlig utover på 1960-tallet. Utvidelsen av FNs arbeidsfelt, oppblomstringen av stiftelser, non-profits, NGOer (non-governmental organizations), og «forretningsfilantropi» er en verdenshistorisk bevegelse. Rett etter andre verdenskrig var det knapt ti internasjonale NGOer, mens det i 2016, litt avhengig av kriterier, var godt over 60 000. Så mange NGOer er det blitt, at det var stor enighet om at Haiti kunne kalles en NGO-republikk etter jordskjelvet der i 2010, og Etiopias avdøde leder (statsminister fra 1995 til 2012), Meles Zenawi, beskrev «NGO-invasjonen» som så mektig, at det var en av de største truslene mot Afrika.

Det humanitær-politiske komplekset har over tid endret karakter både i omfang, former for praksis og incentivstrukturer, og det har svært få av de trekkene det hadde da Norge først

15. I en pamflett mot meg og min bok uttalte Jostein Gripsrud til Khrono 9.10.2018 at jeg skal ha skrevet at «Bak begge disse prosessene» – altså utviklingshjelp og den globale migrasjonen (sic!) – sto «det humanitær-politiske kompleks», en elite av «godhetstyranner» (sic!) som jeg skal ha beskrevet som «svikerne» (sic!), som førte befolkningen bak lyset (sic!), og som fungerte «svært likt et leninistisk parti» (sic!). Osland kaller dette «ein avslørande lesemåte». Men Gripsruds konklusjon har jo ingenting å gjøre med bokens tekst, og må derfor karakteriseres som noe annet enn en avslørende lesemåte. Gripsruds fremstilling av dette begrepet – som altså ikke hadde noe med virkeligheten å gjøre – må sees i sammenheng med at han også beskyldte meg helt eksplisitt for å lyve og stjele. Han skrev for eksempel at jeg stjal begrepet «sekulær statsreligion» fra Moyn (se Moyn, S. (2012). *The Last Utopia. Human Rights in History*. Cambridge: Harvard University Press.). Det er rett at Moyn brukte begrepet «sekulær religion» i 2012, men alle som driver med samfunnsvitenskap, forstår at det er prinsipiell forskjell på dette vanlige begrepet, og min betegnelse, «en sekulær statsreligion». Men for det andre: Moyns bok ble altså utgitt i 2012, det vil si nesten 10 år etter at jeg brukte begrepet «sekulær statsreligion» for første gang i forbindelse med arbeidet med boken for maktutredningen i 2003, og fem år etter at jeg brukte det i takketalen da jeg ble tildelt Fritt Ords pris i 2007 (talen gjengitt bl.a. i Morgenbladet og Bergens Tidende). Alle Gripsruds påstander om løgn og tyveri er av samme type, men til tross for at de er tilbakevist igjen og igjen fortsetter han å gjenta dem, som om virkeligheten er helt uten betydning. Gripsruds «lesemåte» gjør det derfor nødvendig å skille mellom en «avslørende lesemåte», som i visse situasjoner kan være svært fruktbar, og en lesemåte som søker å frata en studie enhver legitimitet, fordi man politisk er uenig med det man tror er konklusjonene eller innholdet i boken.

16. Isomorfi er et begrep som beskriver institusjonell og strukturell likedanning mellom organisasjoner innenfor et felt (Di Maggio & Powell, 1983). Di Maggio og Powell lanserte tre mekanismer for likedanning, nemlig tvangspreget likedanning, mimetisk likedanning (etteraping for å håndtere usikkerhet og tvetydighet) og normativ likedanning (profesjonsnormer som spres gjennom faglige nettverk). Innenfor det humanitær-politiske komplekset er likedanningens årsaker og prosesser annerledes og direkte knyttet til statens finansiering og krav om standardisert og «universell» praksis. Det vil si at det er snakk om en form for «tvang» uten at det alltid oppleves slik i organisasjonene eller i staten, siden alle tilhører det samme overordnede meningsfellesskapet og deler det samme «development speak» eller måten å kommunisere om systemet og dets legitimitet på, noe for øvrig elitesirkulasjonens omfang både er uttrykk for og en årsak til.

ble en del av det internasjonale bistandssystemet på 1960-tallet. *Bistandsaktuelt* rapporterte for eksempel i 2017 at Norge nå støttet «frivillige organisasjoner» som *International Planned Parenthood*, der topplederen hadde lønn og godtgjørelser på ca. 3,1 millioner kroner, mens 24 av de andre ansatte tjente over en million, at lederen av *Marie Stopes International* fikk en årslønn på 5,2 millioner kroner, og lederen av *Environmental Defence Fund* fikk 4,9 millioner kroner.¹⁷ Den raske utviklingen av private stiftelser, som noen av verdens rikeste mennesker eier og står bak, har i enda større grad gjort dette komplekset til en av globaliseringens aller viktigste karriereveier, og mange av dem støttes av Norge eller samarbeider med Norge, som World Economic Forum, Welcome Trust, Gates Foundation, Goldman Sachs, Clinton Foundation og mange andre. Clinton Foundation ble støttet av milliardærer som Warren Buffett, Carlos Slim, Bill Gates, Ted Turner, selskaper som Goldman Sachs, Coca Cola, FIFA og Deutsche Bank; og av noen stater, fremst i rekken Saudi-Arabia og, dernest Norge, med over 700 millioner kroner. Pro-Clinton-aviser som Washington Post og New York Times avslørte at administrasjonen reiste for flere titalls millioner per år, og seks personer i ledelsen fikk utbetalt over 20 millioner i lønn. Dette blottstilte også et norsk politisk paradoks: Utviklingshjelp var blitt noe helt annet enn hva det opprinnelig var, men den retoriske begrunnelsen for den var uendret i Norge.

Det dreier seg om å forstå et gigantisk nettverkssystem, og av en helt ny type, også fordi motivene og rollene er så sammensatte. Det som forener aktørene kan ikke i utgangspunktet reduseres til felles økonomiske interesser, men snarere dreier det seg om tilslutning til en felles retorikk og felles selverklærte selvbilder og verdensbilder. Vi snakker om et virkelig verdensomspennende og svært uoversiktlig politikkfelt, både institusjonelt, økonomisk og politisk. Det er et system fullt av indre motsetninger og uklare grenser, og organiseres forskjellig i ulike land, påvirket av nasjonale politiske og institusjonelle tradisjoner. For samfunnsvitenskapen dreier det seg om å undersøke et nytt felt av virkeligheten som utøver viktig politisk og økonomisk makt, men som i tillegg utøver original moralsk, ideologisk og begrepsmessig makt over hvordan verden forstås og snakkes om, men som svært få har studert.¹⁸ Så lenge dette er tilfellet vil verken internasjonaliseringen av Norge, norsk utenrikspolitikk, og langt mindre de historiske prosessene som vil forme landets fremtid, bli forstått. Teorier og begrepsknipper om det moderne samfunn som overser dette humanitær-politiske komplekset og dets innflytelse, vil derfor vise seg å ha begrenset verdi.

Referanser

- DiMaggio, P. & Powell, W. W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48, 147–60.
- Osland, G. (2020). Polemikens pris. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 4(1), 42–50. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2020-01-04>
- Moyn, S. (2012). *The Last Utopia. Human Rights in History*. Cambridge: Harvard University Press.
- Tvedt, T. (2017). *Det internasjonale gjennombruddet. Fra «ettpartistat» til multikulturell stat*. Oslo: Dreyer.

17. «Får norsk bistand, tjener det dobbelte av Erna Solberg», *Bistandsaktuelt*, 2, 2017.

18. Det er en stor og voksende litteratur om deler av dette systemet; om stiftelser, NGOer, FN-organisasjoner, og internasjonal bistand, nødhjelp og utenrikspolitikkens betydning, men det er foreløpig ytterst få studier av dette systemet som helhet, både internasjonalt og i Norge.